

ความสัมพันธ์ระหว่างพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตรและความอุดมสมบูรณ์
กับชีวิต ทางเศรษฐกิจและสังคม

มรดกทางวัฒนธรรมพื้นบ้านของสังคมหนึ่งๆ เป็นรูปการแสดงออก ซึ่งสัมพันธ์กับชีวิตเศรษฐกิจ การเมืองและสังคมอย่างแนบแน่น ลักษณะความสัมพันธ์เช่นนี้ ตามทัศนะของนักมานุษยวิทยาสำนักหน้าที่นิยม (Functionalism) เรียกว่า การหน้าที่ (Functions) ซึ่งหมายถึง การมีส่วนใดส่วนหนึ่งอำนวยความสะดวกให้ส่วนรวมทั้งหมดดำรงอยู่ได้ สถาบันศาสนาก็เป็นสถาบันหนึ่งในสังคม ดังนั้นย่อมมีการปฏิบัติหน้าที่ร่วมกับสถาบันอื่นๆ เพื่อการดำรงอยู่ของส่วนรวมทั้งหมดด้วย

Brownislor Malinowsky นักมานุษยวิทยา สำนักหน้าที่นิยม กล่าวว่า ศาสนามีหน้าที่ต่อชีวิตมนุษย์และสังคมมนุษย์ 4 ประการ ดังนี้

1. หน้าที่ในการให้คำอธิบาย
2. หน้าที่ในการสนับสนุนอย่างมีพลัง

แก่สถาบันพื้นฐานต่างๆ ของสังคม เช่น สถาบันทางเศรษฐกิจ การเมือง ค่านิยมและ วัตถุประสงค์ต่างๆ ของสังคม

3. หน้าที่ในการสนับสนุนให้พลังใจในกรณีเกิดวิกฤตการณ์ต่างๆ ที่มนุษย์ รู้สึกว่าตนเองไม่อาจควบคุมได้

วิกฤตการณ์เหล่านี้อาจเป็นวิกฤตการณ์ทางธรรมชาติหรือทางสังคมก็ได้ ที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตของปัจเจกชน

4. หน้าที่ในการผนึกส่วนต่างๆ ของสังคมให้เข้าเป็นเอกภาพ

อาศัยทฤษฎีการหน้าที่ดังกล่าวมาวิเคราะห์พิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตรและความอุดมสมบูรณ์ของภาคเหนือ จะช่วยให้ทราบเหตุผลที่ทำให้พิธีกรรม หรือระบบความเชื่อทางศาสนาเช่นนี้ดำรงอยู่ในปัจจุบัน ผู้วิจัยจะแยกการนำเสนอออกเป็น 2 ประเด็น คือ ความสัมพันธ์กับชีวิตทางเศรษฐกิจและความสัมพันธ์กับชีวิตทางสังคมตามลำดับ

-
1. ชลธิรา สัตยวิวัฒนา ลค. น. 70
  2. จ้านง อภิวิวัฒนสิทธิ์ ลค. น. 28
  3. ด. หน้าเดียวกัน
  4. อ้างใน ฉลาดชายรมิตานนท์ ลค. น. 72

ความสัมพันธ์กับชีวิตทางเศรษฐกิจ

ลักษณะความสัมพันธ์กับชีวิตทางเศรษฐกิจจะระหว่างพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตรและความอุดมสมบูรณ์ของภาคเหนือ กับสังคมชาวนาภาคเหนือสอดคล้องกับทฤษฎีของมาสนอร์สก็ข้อ 2. คือ หน้าที่ในการสนับสนุนอย่างมีพลัง (validating functions) กล่าวคือ จากการวิเคราะห์ ระบบความเชื่อทางศาสนาจากเกษตรและความอุดมสมบูรณ์ของภาคเหนือ ในบทที่ 4 ทำให้มองเห็นได้ชัดเจนว่า พิธีกรรมเป็นรูปการแสดงออกของพลังแห่งเจตน์จำนงที่จะบรรลุผ่านสภาวะวิกฤตหรือป้องกันสภาวะอันอาจเป็นอันตรายต่อการผลิตในไร่นาเรือกสวน โดยการดึงพลังจากภายนอก (สิ่งศักดิ์สิทธิ์) มาเป็นเครื่องมือ ทั้งนี้เพื่อความอยู่รอดของชีวิต พิธีกรรมจึงเป็นผลผลิตจากแรงขับเคลื่อนของความต้อการพื้นฐานหรือความจำเป็นทางชีววิทยา นั่นคือ ความต้องการอาหารเลี้ยงชีพและด้วยเหตุดังนี้จึงกล่าวได้ว่า พิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตรและความอุดมสมบูรณ์ เป็นรูปแบบทางวัฒนธรรมที่สนับสนุนส่งเสริมชีวิตทางเศรษฐกิจของสังคมชาวนาภาคเหนือ ซึ่งปรากฏในด้านต่างๆ ดังนี้

1. หน้าที่ในการเป็น (สิ่งแทน) เทคโนโลยีทางการผลิต

ระบบการผลิตของชาวนาในหมู่บ้านทุ่งแดงก็มีลักษณะเช่นเดียวกับหมู่บ้านชาวนาอื่น ๆ ในภาคเหนือ โดยเฉพาะการปลูกข้าวไว้บริโภคเป็นอาหารหลัก ซึ่งต้องอาศัยพื้นที่นา ดินฟ้าอากาศ น้ำ และแรงงานเป็นปัจจัยสำคัญ ระบบการผลิตดังกล่าวต้องพึ่งพาธรรมชาติในขณะที่เทคโนโลยีทางการผลิตอยู่ในระดับต่ำ ดังนั้นเมื่อฝนฟ้าไม่ตกต้องตามฤดูกาลก็จะส่งผลให้ทำการเพาะปลูกไม่ได้ หรือได้ผลในระดับต่ำไม่พอยังชีพ ชาวนาก็จะประกอบพิธีกรรมแห่งนางแมวขอฝน เพื่อบังคับให้ฝนตก เครื่องมือสำคัญในพิธีกรรมนี้ ได้แก่ น้ำใช้ทำ "ฝนเทียม" สีดำ (ของแมว) เป็นสัญลักษณ์แทนเมฆฝน เป็นต้น วัตถุประสงค์และกระบวนการต่างๆ ในพิธีกรรมจึงทำหน้าที่ประดุจเป็นเครื่องมือในการทำให้เกิดฝน เช่นเดียวกับพิธีไหว้ผีฝาย ซึ่งชาวนาประกอบขึ้นเพื่อเพิ่มพลังประสิทธิภาพของเครื่องมือกักส่งน้ำที่เรียกว่า "ฝาย" อันที่จริงระบบเหมืองฝายนับเป็นเทคโนโลยีที่ก้าวหน้าที่สุดในระบบการผลิตทางการเกษตรของชาวนาภาคเหนือ แต่ดูเหมือนว่าชาวนาจะยังไม่มั่นใจนักจึงต้องใช้พิธีกรรมเพื่อดึงพลังจากสิ่งเหนือธรรมชาติเข้าช่วยอีกด้านหนึ่ง ทั้งนี้เพื่อให้ได้ปริมาณน้ำที่เพียงพอแก่การเพาะปลูก

1

ดูรายละเอียดเกี่ยวกับทฤษฎีว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมกับความต้อการจำเป็นของมนุษย์ใน ราชภัฏ พัดตั้งตัน "หลักการวิเคราะห์วัฒนธรรม" ใน สุเทพ สุนทรภักษ์ ความเรียงมานุษยวิทยา น. 167-199

นอกจากนี้ พิธีกรรมยังทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการป้องกันภัยเบียดเบียน พิษผลอีกด้วย ในพิธีแอกนา ผู้ประกอบพิธีจะระบุไว้ในโหวทในขณะประกอบพิธีอย่าง ชัดเจนว่าขออย่าให้มีสัตว์จำพวก ปู แมลง เพลี้ย หนอน ทั้งหลายมากัดกินทำลาย ต้นข้าว และชาวนาบางคนก็ใช้คาถาต่าง ๆ เสกเป่าประกอบในพิธี หรือในพิธีแอกนา ของหมู่บ้านคู่แข่งแบบดั้งเดิม ชาวนาจะใช้ตาแหลว¹ บักไว้กลางนาหรือล้อมที่นาของตน เพื่อให้ทำหน้าที่ป้องกันสัตว์ร้ายและอันตรายต่าง ๆ มิให้มาเบียดเบียนข้าวในนาของตน และบางคนก็จะสีกคาถาชื่อว่า "อั้งตายอยาก" (อดอยาก) ลงบนหลังกระดองปู 2 ตัว แล้วปล่อยน้ำในนาไปเป็นการป้องกันมิให้ปูมากัดกินต้นข้าว ในพิธีไหว้ผีสวน เจ้า ของสวนจะต้องไป "บน" หรือขอคำมั่นสัญญากับเจ้าที่ก่อนมีผลผลิตต่อไปให้ช่วยดูแลพืช สวน ป้องกันมิให้มีภัยใด ๆ มาทำลายพืชผลจะได้ผลผลิตมาก ๆ พอเก็บผลผลิตเสร็จ ก็จะ "แก้บน" เป็นการตอบแทน

หน้าที่แทนเทคโนโลยีการผลิตอีกลักษณะหนึ่ง คือ หน้าที่ในการช่วย ให้ชาวนาได้ผลผลิตบริบูรณ์ ได้แก่ พิธีเรียกขวัญข้าว

กรรมวิธีในการเก็บเกี่ยวข้าวของชาวนาภาคเหนือ นั้นค่อนข้างสลับซับซ้อน ต้องผ่านกระบวนการใช้แรงงานหลายขั้นตอนกว่าจะได้ปริมาณข้าวเปลือกจำนวนหนึ่งซึ่งเป็น ผลผลิตสุดท้ายในการเพาะปลูกข้าวและรอผลมาเป็นเวลากว่าครึ่งปี (ตามระบบการ เพาะปลูกและชนิดพันธุ์ข้าวพื้นเมือง) หรือ 3 เดือน (ด้วยกรรมวิธีเพาะปลูกและชนิด พันธุ์ข้าวสมัยใหม่) เมื่อข้าวแก่จัดจนได้ที่แล้วชาวนาก็จะใช้แรงงานและเคียวเกี่ยวข้าว ให้หลุดจากดอกแล้วนำไปวางกองไว้บนตอฟาง เพื่อตากแดดให้แห้ง โดยวางไว้ บนตอรวมเป็นฟ่อนสำหรับ "ตี" (นวด) ได้ จากนั้นจึงใช้ตอกไม้ไผ่มัดรวมเป็นฟ่อนบน ไปกองรวมกันที่ลานนวดข้าว วิธีการนวดข้าว นั้นชาวนาบางคนก็อาศัยแรงควายช่วย เหยียบเมล็ดข้าวให้ร่วงหลุดจากรวงแต่ส่วนใหญ่จะใช้ไม้ค้ำหนับแล้วฟาดลงกับพื้นหรือลง ใน "คู" (ภาชนะไม้ไผ่สานขนาดใหญ่ใช้สำหรับรองรับและบรรจุข้าวเปลือกขณะนวด) เมื่อนวดเสร็จแล้วก็ใช้ "กำ" (พัด) พัดเศษฟางและข้าวลีบออกจากกองข้าวเปลือก กระบวนการขั้นนี้เรียกว่า "หะข้าว" แล้วจึงขนข้าวเปลือกขึ้นไปบรรจุไว้ในยุ้งข้าว การขนข้าวก็ใช้วิธีหาหรือบรรจุกระสอบหามไป หรือไม่ก็ขนถ่ายใส่เกวียน

กรรมวิธีการเก็บเกี่ยวเช่นนี้อาจทำให้สูญเสียข้าวไปจำนวนหนึ่ง ชาวนา จึงต้องการให้ได้ผลผลิตเต็มเม็ดเต็มหน่วย โดยการประกอบพิธีเรียกขวัญข้าว ซึ่งมีการใช้ เครื่องมือเก็บเกี่ยวตามขั้นตอนต่าง ๆ ตลอดจนอัญเชิญแม่ธรณีหรือบางที่ชาวนาเรียกว่า เจ้าแม่โกลกมาช่วยเรียก "ขวัญ" ข้าวให้ติดตาม "รวง" ของข้าวไปอยู่ในยุ้งให้ครบ เพื่อ

1 ดูรายละเอียดการกล่าวถึงตาแหลวหรืออะเหลวที่ใช้ในพิธีแอกนาและอื่น ๆ ใน Richard B. Devis, *Mnang Mataphysics* น. 160-164

จะได้ผลผลิตเต็มอัตราที่ควรจะได้ พิธีกรรมเรียกขวัญข้าว จึงทำหน้าที่ผลิตซ้ำกรรมวิธีเดิมด้วยอำนาจเหนือธรรมชาติ และด้วยเครื่องมือเครื่องใช้ที่มีบทบาทเพียงเป็นสัญลักษณ์ของการผลิตเท่านั้น

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าพิธีกรรมทำหน้าที่ประจวบเทคนิควิทยาที่เสริมประสิทธิภาพของเครื่องมือและแบบวิธีการผลิตในระบบเกษตรกรรม ซึ่งข้อสรุปนี้ตรงกับข้อสรุปของ เฟิร์ธ ผู้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับระบบเศรษฐกิจใน Tikopia¹ ด้วย

2. หน้าที่ในการควบคุมพลังงานในการผลิต

ระบบเครือญาติเป็นเครื่องมือในการจัดสรรความสัมพันธ์ในการใช้แรงงาน² สิ่งสำคัญที่ทำให้ระบบเครือญาติดำรงอยู่ในหมู่บ้านภาคเหนือและญองแดง คือการนับถือผีบรรพบุรุษ ผีบรรพบุรุษจึงเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีบทบาทในการส่งเสริมการรวมตัวกันของเครือญาติในสายสกุล(ฝ่ายหญิง) เดียวกัน พิธีไหวผีปู่ย่า และพิธีฟ้อนผีเม็ง จึงไม่เพียงแต่จะถูกกำหนดขึ้น เพื่อเป็นการแสดงความคารวะต่อบรรพชนเท่านั้น หากยังทำหน้าที่เตือนบอกถึงเวลาที่ใกล้ถึงฤดูเพาะปลูกที่ทุกคนต้องร่วมแรงร่วมใจช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ดังปรากฏในขั้นตอนต่าง ๆ ในระหว่างการประกอบพิธีฟ้อนผีเม็ง ซึ่งจำลองชีวิตการผลิตในรอบปีอย่างชัดเจนนับแต่การแต่งงานซึ่งหมายถึงการขยายวงศ์ญาติและเพิ่มพลังแรงงานมาจนถึงการไถหว่านการเพาะปลูกและการเก็บเกี่ยว รวมกระทั่งการจัดพิธีกรรมเฉลิมฉลองหลังฤดูเก็บเกี่ยว นอกจากนี้การที่ญาติ ๆ ทุกคนที่เข้าร่วมพิธีได้ "กินเลี้ยง" ร่วมกันก็เป็นวิธีการหนึ่งที่พิธีกรรมได้ทำหน้าที่เป็นสิ่งเตือนใจให้รำลึกถึงการร่วมทุกข์ร่วมสุข ได้กินได้ใช้ร่วมกันและจะต้องร่วมกันใช้แรงงานช่วยเหลือกันต่อไปอีก (การผลิตจึงจะได้ผลสำเร็จซึ่งหมายถึงการอยู่รอดของวงศ์ญาติด้วย)

1 ศักขารายละเอียดใน William J. Good. "Religion and Economic Action" in Religion Among the Premitives pp.106-137

2 อานันท์ ภาณุจนพันธ์ุ "ทฤษฎีสังคมของมอร์แกน . วิวัฒนาการของครอบครัวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม" ใน ความคิดและความเคลื่อนไหวทางสังคม น.134

ทำนองเดียวกัน พิธีไหว้ผีฝาย ก็เป็นเครื่องมือในการระดมแรงงานในการควบคุมดูแลและจัดสรรปริมาณน้ำเข้าไปหล่อเลี้ยงพืชผลในไร่นาของชาวนาในแต่ละหมู่บ้านที่รวมเป็นองค์กรผู้ใช้น้ำร่วมกัน ชาวนามีการจัดองค์กรการชลประทาน(เหมืองฝาย)อย่างเป็นระบบ¹ ชาวนาหมู่บ้านทุ่งแดงก็รวมเป็นหน่วยหนึ่งในองค์กรร่วมกับหมู่บ้านอื่น ๆ ในเขต 3 ตำบล ได้แก่ ตำบลหนองแฝก ดอนแก้วและท่าวังตาล ฝายที่ก่อสร้างขึ้นมีชื่อว่าฝายท่าวังตาลใช้กักน้ำจากแม่น้ำปิงเข้าสู่เหมือง (คลองชลประทานราษฎร์) ส่งเข้าไร่นา ระบบการชลประทานเหมืองฝาย ซึ่งดำเนินการโดยราษฎรอย่างเป็นอิสระจากระบบราชการเช่นนี้ จำเป็นต้องอาศัยหลักเกณฑ์ในการจัดสรรแบ่งปันน้ำและการระดมทรัพยากรและแรงงานจำนวนมากในการดูแลรักษาในแต่ละปีการผลิต ในอดีตหากฝายชำรุดเสียหายก็จำเป็นต้องใช้แรงงานคนและวัสดุ (ธรรมชาติ) ก่อสร้างจำนวนมาก "ผีฝาย" จะมีบทบาทในการเรียกไร่ (นอกไปจากความจำเป็นในฐานะที่ชาวนาเป็นผู้ใช้น้ำจากฝาย) ชาวนาให้ร่วมรับผิดชอบในการซ่อมแซมแก้ไข และชาวนาก็จะจัดพิธีไหว้ผีฝาย เพื่อขอความคุ้มครองในระหว่างการบำรุงซ่อมแซมและช่วยดูแลฝายตลอดปีการผลิต

แม้ปัจจุบัน การระดมแรงงานเพื่อแก้ไขซ่อมแซมฝายจะถูกลดบทบาทลงเนื่องจากการรับเอาความช่วยเหลือจากฝ่ายรัฐบาลในรูปเงินงบประมาณและการจัดการทั้งหมด แล้วก็ตาม แต่ระบบการจัดการชลประทานนั้นชาวนายังคงรับผิดชอบกันเอง ดังนั้นปัจจุบันจึงยังคงมีการจัดตั้งคณะกรรมการเหมืองฝายไว้เป็นตัวแทนแต่ละหมู่บ้านร่วมกันรับผิดชอบอยู่ และแต่ละปีก็ยังคงมีการไหว้ผีฝายอยู่แต่จะกระทำเฉพาะในกลุ่มคณะกรรมการเท่านั้น ซึ่งก็ถือได้ว่าพิธีกรรมนี้ยังคงทำหน้าที่ระดมแรงงาน (ระดับผู้นำซึ่งเป็นตัวแทนของ) ชาวนาเพื่อการจัดการแบ่งสรรน้ำอย่างเป็นธรรมตลอดจนดูแลเหมืองฝายอยู่ต่อไป นับว่าพิธีไหว้ผีฝาย ยังคงมีหน้าที่ส่งเสริมการควบคุมแรงงานในองค์กรการผลิตของชาวนาอยู่อย่างมั่นคง

1

ดูลักษณะการจัดองค์กรเหมืองฝายใน อุไรวรรณ ตันกิมยง "องค์กรสังคมไทย ระบบชลประทานเหมืองฝายและการระดมทรัพยากร" วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ปีที่ 7 ฉบับที่ 1 และ 2. 2528. น. 158-187
รายละเอียดเกี่ยวกับลักษณะโครงสร้างและการจัดระเบียบทางสังคมของชลประทานของ "หมู่บ้านเชียงใหม่" (ทุ่งแดง) ใน แจ็ค เอ็ม ฟ็อดเตอร์ โครงสร้างสังคมชาวนาไทย หน้า 116-143

พิธีเรียกขวัญควาย (ซึ่งปัจจุบันได้หมดหน้าที่ลงแล้ว) ก็เป็นกรรมวิธีในการควบคุมพลังงานสัตว์อีกวิธีหนึ่ง แสดงออกในรูปลักษณะการ ขอบขมปลุกปลอบให้กำลังใจเพื่อให้มีพลังสำหรับปีการผลิตต่อไป

จะเห็นได้ว่า การควบคุมพลังงานโดยผ่านพิธีกรรมนั้นจะเน้นระบบความสัมพันธ์ในลักษณะพึ่งพาอาศัยแบ่งปันซึ่งกันและกัน อันเป็นระบบการอยู่ร่วมในสังคมแบบพึ่งตนเอง

3. หน้าที่ในการเป็นสื่อสำแดงชัยในการเอาชนะธรรมชาติและดอกย้า บทบาทหน้าที่ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในการบันดาลความอุดมสมบูรณ์

ต้นกำเนิดของพิธีกรรมการเฉลิมฉลองมาจากการได้รับความสำเร็จในการต่อสู้ของมนุษย์ เช่นเดียวกับที่ชาวนาภาคเหนือได้รับผลผลิตจากการบากบั่นต่อสู้กับธรรมชาติมาด้วยความยากลำบาก ชาวนาจึงรู้สึกว่าได้เป็นผู้ชนะ พิธีกรรมหลังจากการเก็บเกี่ยวจึงแสดงออกถึงเจตน์จำนงในการเฉลิมฉลองชัยชนะ ซึ่งทำให้ชาวนาได้ตระหนักและเชื่อมั่นในพลังอำนาจของตน ขณะเดียวกันก็ไม่ลืมว่าผลแห่งชัยชนะนั้นได้มาจากอำนาจเสริมของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายที่ตนผูกพันด้วย พิธีกรรมจึงแสดงให้เห็นเจตน์จำนงอีกด้านหนึ่ง คือ ความต้องการดอกย้าให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้น (อันตนได้ "อุลลตอบแหน" มาด้วยดี) ตระหนักในบทบาทหน้าที่ของตนในปีการผลิตต่อไปอีก

พิธีทานข้าวใหม่ ช่วยให้ชาวนาได้แสดงออกถึงการสำนึกในบุญคุณของพระรัตนตรัย บรรพบุรุษผู้ล่วงลับ ตลอดจนเทวดอารักษ์และมंत्रี "ข้าวใหม่" คือผลผลิตที่ได้มาจากน้ำแรงของตนและการ "ดลบันดาล" ส่วนช่วยเหลือของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ดังกล่าว พิธีปีใหม่ (สงกรานต์) เป็นเทศกาลแห่งการเฉลิมฉลองที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในรอบปี องค์ประกอบของงานจึงซับซ้อนและมีช่วงเวลายาวนานที่สุดถึง 3 วัน หรือ 6 วัน การเฉลิมฉลองนั้นมีทั้งการบูชาวงสรวง การละเล่นและการกินการเที่ยว สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ได้รับการบูชาวงสรวงในพิธีกรรมนี้มีมากมายนับแต่ผีบรรพบุรุษ พระรัตนตรัย ผีเจ้าบ้าน เทวดอารักษ์ นอกจากนี้พิธีกรรมยังเป็นโอกาสสำคัญสำหรับการกระชับความสัมพันธ์ในหมู่วงศ์ญาติในสายตระกูลทั้ง 2 ฝ่าย (สามี-ภรรยา) และเพื่อนบ้าน ส่วนวัตถุสำคัญในพิธีกรรม ได้แก่ อาหารและน้ำ โดยเฉพาะน้ำจะถูกนำมาใช้ต่างวัตถุประสงค์กัน และที่น่าสนใจคือ ไช้รดและคำหัวอันเป็นการแสดงออกถึงความต้องการชีวิตที่ชุ่มเย็นเป็นสุข และน้ำก็เป็นสัญลักษณ์ของการหล่อเลี้ยงสรรพชีวิตด้วย

แม้ในระหว่างรอกการเก็บเกี่ยวผลผลิต ชาวนายังต้องกรวดอกย่ำถึงบทบาท การดูแลเอาใจใส่พืชผลของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้วย ในพิธีทานก๋วยสลากชาวนาจะนำข้าวปลา-อาหาร กล้วย อ้อย ผลไม้ ตามฤดูกาล มาอุทิศถวายถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายโดยผ่าน กระบวนการทาง "วัด" ซึ่งมีพระเป็นสื่อกลางและในระยะเวลาไล่เลี่ยกันอย่างต่อเนื่อง จากเดือนอ้าย(ตุลาคม) ก็ถึงเดือนยี่(พฤศจิกายน) การประกอบพิธียี่เป็งก็เริ่มขึ้นอีก พิธีกรรมนี้จัดขึ้นเพื่อปลดปล่อยเคราะห์ร้ายทั้งปวงในชีวิต และบูชาน้ำซึ่งได้หล่อเลี้ยง พืชผลให้เจริญงอกงาม ทั้งบูชาถึงบรรพบุรุษในกลุ่มชาติพันธุ์ด้วย โดยการลอยเรือกาบปลี ล่องไปตามกระแสน้ำ (ซึ่งปัจจุบันเปลี่ยนเป็นกระธงแบบประเพณีในเมืองใหญ่แล้ว) เดือน ยี่เป็งเป็นช่วงต้นฤดูน้ำหลากซึ่งหมายถึงข้าวในนาองอกงามเต็มที่ รอกการเก็บเกี่ยวในเวลาอีก ไม่นาน จะเห็นว่าช่วงเวลาเช่นนี้เป็นช่วงแห่งการรอคอยที่มีความหมายยิ่งของชาวนา

และเมื่อใกล้จะถึงฤดูเพาะปลูกในปีการผลิตใหม่ ชาวบ้านทุ่งแดงก็จะทำพิธี ไหว้ผีเจ้าบ้าน¹ เพื่อขอความคุ้มครองให้สมาชิกในหมู่บ้านมีความสุข ปราศจากโรคภัย ไข้เจ็บและขอให้ไร่นามีความอุดมสมบูรณ์ ตลอดจนขอให้ประสบความสำเร็จในการ ประกอบอาชีพอื่น ๆ ตามแต่แต่ละคนจะอธิษฐานเอาเอง

ความสัมพันธ์กับชีวิตทางสังคม

ลักษณะความสัมพันธ์กับชีวิตทางสังคมระหว่างพิธีกรรมเกี่ยวกับการ เกษตรและความอุดมสมบูรณ์ของภาคเหนือกับสังคมชาวนาภาคเหนือ สอดคล้องกับ ทฤษฎีของมาลินอฟสกีข้อ 2, ข้อ 4. ซึ่งเป็นหน้าที่ต่อระดับสังคมส่วนรวม และข้อ 3. ซึ่งเป็นหน้าที่ต่อระดับบุคคล ซึ่งจะแยกนำเสนอตามลำดับดังนี้

หน้าที่ต่อระดับสังคมส่วนรวม

1. หน้าที่ในการสนับสนุนอุดมการณ์อิสระและพึ่งตนเอง

หมู่บ้านในภาคเหนือนั้นมีลักษณะเด่นที่ต้องการความเป็นอิสระจากภายนอก ดังจะเห็นได้จากลักษณะการจัดทำและใช้เหมืองฝายที่เป็นของหมู่บ้านเอง โดย

---

¹ นฤจร อธิธิจักรวิธส ได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการไหว้ผีเจ้าบ้านของหมู่บ้านหนึ่งใน อำเภอฝางในลักษณะเดียวกันนี้ ใน ค. น. 153

ไม่ได้พึ่งส่วนกลาง รวมทั้งความพยายามจัดการแก้ปัญหาต่าง ๆ ด้วยตนเอง พืชกรรม¹ เกี่ยวกับการเกษตรและความอุดมสมบูรณ์ของภาคเหนือก็เป็นวิถีชีวิตอีกรูปแบบหนึ่งที่ทำหน้าที่สนับสนุนอุดมการณ์อิสระและพึ่งตนเองดังกล่าว พิจารณาจากโอกาสที่พืชกรรมถูกกำหนดขึ้นปฏิบัติอันได้แก่ ช่วงก่อนการเพาะปลูกซึ่งชาวนาจำเป็นต้องสร้างความพร้อมสำหรับการเพาะปลูกในด้านต่าง ๆ นับแต่การเตรียมน้ำไปจนถึงการระดมแรงงาน ดังในพิธีแห่นางแมวขอฝน พิธีกรรมปลาช่อน ไหว้ผีฝาย พิธีไหว้ผีปู่ย่า พี่นผีเมือง และพิธีแฮกนา ซึ่งได้กล่าวมาแล้วว่าหลายพืชกรรมถูกกำหนดขึ้นมาเป็นสิ่งแทนเทคโนโลยีการผลิต นอกจากนี้ชาวนายังประกอบพิธีไหว้ผีเจ้าบ้าน เพื่อคุ้มครองและอำนวยความสะดวกสมบูรณ์ ความอยู่ดีมีสุขในการดำเนินชีวิตของตนอีกด้วย

เมื่อการเพาะปลูกเสร็จสิ้นลง ชาวนายังคงดูแลเอาใจใส่พืชผลของตนเอง ด้วยตนเอง และอาศัยพืชกรรมเป็นเครื่องเสริมแรงอีกด้านหนึ่งในพิธีทานก๋วยสลากเป็นการอุทิศถวายข้าวปลาอาหารและน้ำซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตไปยังพระรัตน ตรีย บรรพบุรุษผู้ล่วงลับรวมถึง "เจ้ากรรมนายเวร" และ "เทวดารักษ์" ผู้มีอำนาจคลับแคลความเป็นไปแห่งชีวิตตนเพื่อให้ตนได้อยู่ดีมีสุข ซึ่งย่อมเกิดจากการได้ผลผลิตบริบูรณ์เอง พืชยี่เบ็งก็เป็นการบังคับปลดปล่อยเคราะห์ร้ายต่าง ๆ ให้ไหลเลยไปกับน้ำ และเป็นการขอบุญพลังน้ำที่ได้หล่อเลี้ยงพืชผลให้งอกงามการลอยโคมขึ้นบนท้องฟ้าในพิธีดังกล่าว ด้านหนึ่งชาวบ้านอาจจะเชื่อว่าเป็นการบูชาพระพุทธเจ้าบนสวรรค์ แต่อีกด้านหนึ่งน่าจะหมายถึงการสื่อสารกับฝนฟ้าอากาศที่มอบความอุดมสมบูรณ์ให้เช่นเดียวกับน้ำ และภายหลังการเก็บเกี่ยวชาวนาก็ยังคงประกอบพิธีกรรมรูปแบบต่าง ๆ อีกหลายลักษณะและต่างวัตถุประสงค์ดังได้กล่าวในหัวข้ออื่น ๆ แล้วในบทเดียวกันนี้

กล่าวได้ว่าการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตรและความอุดมสมบูรณ์ชี้ให้เห็นถึงความพยายามของชาวนาภาคเหนือในการที่จะป้องกัน ขจัดปัญหาอันจะส่งผลกระทบต่อชีวิตการผลิตของตน ตลอดจนปีการผลิต การเรียกร้องพลังจากสิ่งเหนือธรรมชาติต่าง ๆ ซึ่งแม้จะเป็นพลังจากภายนอก แต่ก็พลังที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์อย่างแยกไม่ออกจากชีวิตของเขา หาใช่การ "พึ่งพา" โดยสูญเสียความเป็นอิสระไม่ หาก

1

Andrew Turton. "Northern Thai Society: Twentieth Century. Transformations in Political and Rural Structures" ในวารสาร Journal of Peasant Studies เล่ม 3 ปี ที่ 3 เมษายน 1976 อ้างใน อานันท์ กาญจนพันธุ์ "ด้วยปัญญาและความรัก : นิทานพื้นบ้าน-ภาคเหนือ" ใน พัฒนาการของชีวิตและวัฒนธรรมล้านนา น. 172

กลับเป็นวิธีการเสริมสร้างพลังอำนาจของตนเองให้สูงขึ้นเพื่อชัยชนะในการต่อสู้เพื่อการ 1
มีชีวิตรอดโดยปราศจากการพึ่งพาอำนาจจากองค์กรอื่นนอกชุมชน ดังที่ จิตร ภูมิศักดิ์
กล่าวว่า พิธีกรรมเป็นการ "บงการ" มิใช่การ "วิงวอน" แม้ในปัจจุบันระบบการ
ชลประทานจะได้รับอิทธิพลจากองค์กรอำนาจส่วนกลาง แต่ก็เกิดขึ้นในรูปลักษณะที่สิทธิ
ประโยชน์นั้นได้มาจากพลังอำนาจการต่อรองมาได้เองระหว่างองค์กรชาวนาในระบบ
เหมืองฝายและระบบการเมืองสมัยใหม่ ซึ่งพิธีกรรม(ไหว้ผีฝาย) ก็มีบทบาทเกี่ยวข้องอยู่
ไม่น้อย ดังได้กล่าวมาแล้วในตอนต้น ๆ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งสิทธิประโยชน์ที่ได้มา
นั้นเป็นสิทธิประโยชน์ที่ชาวนาพึ่งพิงได้จากรัฐโดยแท้

2. หน้าที่ในการผนึกส่วนต่างๆ ของสังคมเข้าเป็นเอกภาพ

พิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตรและความอุดมสมบูรณ์ของภาคเหนือมีบทบาท
ในการทำให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสังคม ทั้งในลักษณะที่เป็นข้อยึดถือ
ปฏิบัติรวมเหมือน ๆ กัน และบทบาทในการลดความขัดแย้งทางสังคม ซึ่งบทบาทหน้าที่
ทั้ง 2 ประการดังกล่าวเป็นการสนับสนุนส่งเสริมให้สังคมมีบูรณภาพนั่นเอง

พิธีกรรมเป็นข้อยึดถือปฏิบัติรวมเหมือน ๆ กัน ย่อมทำให้สมาชิกใน
ชุมชนเกิดความรู้สึกร่วมเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน เพราะได้ประพฤติปฏิบัติตามขนบ-
ประเพณี นับแต่พิธีกรรมระดับบุคคลไปจนถึงพิธีกรรมระดับชุมชน ชาวนาทำพิธีแหกนา
เพื่อป้องกันศัตรูพืชและให้ได้ผลผลิตปริมาณมากและในขณะเดียวกันก็สบายใจเมื่อรู้สึกว่
ตนได้กระทำการประกอบพิธีกรรมเช่นเดียวกับเพื่อนบ้านคนอื่น ๆ เมื่อถึงเทศกาล
ทานข้าวใหม่ ทานกล้วยตาก ไหว้ผีเจ้าบ้าน ฯลฯ ชาวนานทุกคนจะต้องเข้าไปมีส่วนร่วม
ในพิธีกรรมไม่โดยวิธีใดก็วิธีหนึ่ง ทั้งนี้เพื่อมิให้ตนเองเป็น "คนแปลกปลอม" ในสังคม

พิธีกรรมช่วยลดความขัดแย้งในสังคม ในสังคมกสิกรรมถือว่าความ
ขัดแย้งนำมาซึ่งภัยพิบัติ สมาชิกในชุมชนจึงพยายามที่จะขจัดความความ ขัดแย้งนั้น
เสีย พิธีไหว้ผีฝายมีบทบาทอย่างสำคัญในการลดความขัดแย้งเกี่ยวกับการแบ่งปันน้ำเข้า
หล่อเลี้ยงพืชผลในเรือกสวนไร่นาหมู่บ้าน ทุกหมู่บ้านในพื้นที่รับน้ำจากเหมืองฝายจะมี
ตัวแทนเข้าร่วมในองค์กรเหมืองฝาย และเป็นตัวแทนหมู่บ้านในการเข้าร่วมประกอบ
พิธีกรรม ฝายจะได้รับการสถาปนาให้เป็นสักขีพยานในการแบ่งปันผลประโยชน์อย่าง
ยุติธรรม ชาวนาทุกคนต่างมีส่วนในการดูแลรักษาฝายและมีสิทธิ์อย่างเสมอหน้ากันในอัน
ที่จะได้รับผลประโยชน์จากเหมืองฝายร่วมกัน

1

จิตร ภูมิศักดิ์ สังคมไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาก่อนสมัยกรุงศรีอยุธยา น. 350

พิธีไหว้ผีปู่ย่าและพี่น้องผีเมือง ก็สนับสนุนให้มีการกระชับความสัมพันธ์ใน หมู่เครือญาติซึ่งเป็นการลดความขัดแย้งไปในตัว เพราะพิธีจะประกอบขึ้นเพียงปีละครั้ง หรือเฉพาะพี่น้องผีเมืองนั้นอาจจะทิ้งช่วงเวลากการประกอบพิธีห่างออกไปอีก จึงเป็นโอกาส ที่วงศ์ญาติจะต้องเข้าร่วม หรือมีส่วนร่วมในพิธีกรรมเพื่อแสดงว่ายังมีการถือเป็นที่ เป็น นื่องเกี่ยวดองกันอยู่ และในที่สุดข้อขุ่นข้องหมองใจที่เคยมีก็จะถูกลบกลบลืมกันไปเพราะ "เห็นแก่ความเป็นญาติพี่น้องกัน"

พิธีมัดมือรถไถ ซึ่งเป็นพิธีกรรมเกิดขึ้นใหม่สืบเนื่องมาจากพิธีมัดมือ- ควาย (เรียกขานควาย) ก็มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อกระชับความสัมพันธ์ในหมู่เครือญาติที่ ร่วมทุนร่วมแรงกันด้วยรถไถคันเดียวกัน ในพิธีกรรมทุกคนก็ได้ร่วมมือกันเช่นเดียวกับ พิธีกรรมอื่น ๆ โดยเฉพาะพิธีกรรมระดับเครือญาตินี้กล่าวได้ว่าเป็นภาพของการต่อย้ำ ระบบความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างกันในหมู่บ้านสกุล

การที่ชาวบ้านได้มีการยึดถือปฏิบัติในสิ่งเดียวกัน มีวิถีชีวิตคล้ายคลึงกัน ทั้งที่เริ่มจากบุคคลไปถึงระดับเครือญาติและระดับชุมชนดังกล่าวย่อมทำให้สมาชิกใน ชุมชนเดียวกันตระหนักรู้ในความมีเอกลักษณ์ร่วมกันทางวัฒนธรรม ทำให้เกิดความเป็น อันหนึ่งอันเดียวกันตลอดจนมีความภาคภูมิใจในเอกลักษณ์ร่วมกันนั้น ความรู้สึกเช่นนี้ ย่อมเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยประสานส่วนต่าง ๆ ในชุมชนเข้าด้วยกันอย่างผนึกแน่นและมี พลังสืบเนื่องต่อไปได้แม้ในท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงจากอิทธิพลวัฒนธรรมสมัย- ใหม่ เช่นในปัจจุบัน

นอกจากพิธีกรรมจะส่งเสริมให้ชุมชนระดับหมู่บ้านมีความเป็นอันหนึ่ง อันเดียวกันแล้ว ยังส่งเสริมความสัมพันธ์ในระดับหมู่บ้านต่อหมู่บ้านและเชื่อมโยงหมู่บ้าน เข้ากับศูนย์กลางอำนาจทางเศรษฐกิจการเมืองของสังคมใหญ่อีกด้วย มีผู้กล่าวว่า¹ ในสมัยที่ เมืองเชียงใหม่ยังมีผู้ครองนครซึ่งเป็นระยะก่อนที่กรุงเทพจะขยายอำนาจเข้าไปควบคุม โดยตรงอย่างจริงจัง (การรวมหัวเมืองประเทศราชลานนาไทยเข้าสู่ส่วนกลาง 2427- 2476) เจ้าเมืองจะต้องเป็นผู้อำนวยความสะดวกเช่นสำรวจฝึหรืออารักขาเมืองคือ "เจ้าหลวง คำแดง" ซึ่งถือว่าเป็นผู้สูงสุด และในการเช่นสิ่งเวจะกระทำอย่างใหญ่โตบรรดาผีอื่นๆ ทั้งหลายเหล่าในขอบเขตอิทธิพลทางการเมืองและเศรษฐกิจของเชียงใหม่ก็จะไปร่วม ชุมนุมด้วย ในหมู่บ้านกุ่มแดงก็มีการนับถือผีเจ้าบ้านซึ่งเชื่อกันว่าเป็นวิญญาณของบรรดาผี² ที่ได้เข้ามาตั้งรกรากอยู่แต่แรกซึ่งเป็นการเชื่อที่มีอยู่ทุกหมู่บ้านในภาคเหนือ และเชื่อว่า

1

ฉลาดชาย รมิตานนท์ ลต. น. 76

2

นฤจร อธิวิจิตรวิธ ก็ค้นพบลักษณะเช่นนี้ในหมู่บ้านอื่นของภาคเหนือดูรายละเอียด ใน ลต. หน้าเดียวกัน

เจ้าบ้านองค์นี้ชื่อ "เจ้าหลวงชัยงใหม่" ซึ่งหากพิจารณาโครงสร้างการดำรงอยู่ของระบบความเชื่อนี้ก็จะสอดคล้อง กับข้อเสนอของฉลาดชาย รมิตานนท์ ที่ว่าผีเจ้าก็มีการจัดลำดับอาณาเขตปกครองและมีท้องถิ่นจะต้องขึ้นกับผีศูนย์กลางอำนาจ ดังนั้นผีหมู่บ้านจึงน่าจะเป็นลำดับขั้นสุดท้ายของอำนาจศูนย์กลางอาณาจักร ด้วยลักษณะการดำรงอยู่ของโครงสร้างผีดังกล่าวมานี้ ผู้วิจัยจึงเห็นด้วยกับข้อสรุปของฉลาดชาย รมิตานนท์ที่ว่า "เพื่อให้การรวมศูนย์อำนาจทางการเมืองการปกครอง การรวมศูนย์อำนาจทางเศรษฐกิจมีประสิทธิภาพ ทางฝ่ายศูนย์ อำนาจจะต้องรวมศูนย์อำนาจทางความเชื่อหรือระบบศาสนาของผู้คนในอาณาจักรที่อาจมีความแตกต่างกันให้เข้ามาอยู่ภายใต้ระบบความเชื่อใหญ่ที่เป็นเอกภาพ โดยมีศูนย์ อำนาจนี้ทุกด้านอยู่ในการควบคุมของเมืองศูนย์กลาง"² และโดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวบ้าน กู่แดง ซึ่ง(น่าจะ) มีลักษณะทางชาติพันธุ์แตกต่างจากกลุ่มคนเมืองในลานนา³

หน้าที่ต่อระดับบุคคล

เมื่อพิจารณาจากข้อสรุปของมาลินอว์สกีข้อ 3. หน้าที่ในการสนับสนุนให้พลังใจในกรณีเกิดวิกฤตการณ์ต่างๆ ที่มนุษย์รู้สึกว่าจะตนเองไม่อาจควบคุมได้ก็พบว่าพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตรและความอุดมสมบูรณ์ของภาคเหนือ มีบทบาททางจิตวิทยา ดังกล่าวข้างต้นต่อไปจะแจกแจงดังนี้

1. พิธีกรรมช่วยรักษาความเจ็บป่วย ในหมู่บ้านกู่แดงชาวบ้านจะจัดพิธีพ้อนผีเมืองขึ้นเพื่อแก้บนผีปู่ย่าเมื่อผู้เจ็บป่วยแล้วหายหลังจากได้ไปทำพิธีบนไว้ ผู้ให้ข้อมูล⁴ กล่าวว่าตนเองมีอาการเจ็บป่วยที่ไม่ทราบสาเหตุแน่ชัดมานานหลายเดือนคือ มีอาการปวดตามข้อตามกระดูก เบื่ออาหาร อ่อนเพลียและขมขมร่างกายไปรับการรักษาจากแพทย์แผนปัจจุบันจากโรงพยาบาลทั้งของรัฐและเอกชน ทั้งแพทย์จีน แพทย์แผนโบราณ แล้วก็ไม่ดีขึ้นจึงกลับมาอยู่กับบ้าน วันหนึ่งหลานสาวคนหนึ่งมีอาการ "ผีเข้า" แจ้งว่าตนเองเป็นผีปู่ย่า กล่าวโทษว่าผู้ให้ข้อมูลไม่เคยจัดงานฉลองสนุกสนาน(พ้อนผี)ให้เลย ตนจึง

1

ฉลาดชาย รมิตานนท์ ทัศ. น. 80

2

ค. น. 76

3

สังเกตจากพิธีกรรมพ้อนผีเมืองซึ่งคล้ายคลึงกับบระบำผีของชนชาติมอญในประเทศไทย (อ้างแล้ว) และมีวัตถุประสงค์ลักษณะที่แสดงการตอบโต้ถึงลักษณะชาติพันธุ์ เช่น ไบเกียงพะเม็งและประเพณีการลอยเรือกาบปลี(อดีต) ในวันยี่เป็งซึ่งมีวัตถุประสงค์ว่าเพื่อส่งดวงวิญญาณผีเมือง(บรรพบุรุษ)

4

นางจันทร์ ยินดี ให้สัมภาษณ์ ณ วันที่ 19 พฤษภาคม 2531 ที่บ้านเลขที่ 70 หมู่ 7 บ้านกู่แดง

ลงโทษให้ไม่สบาย ถ้าหากสัญญาว่าจะจัดพิธีพืชมงคลให้ผู้ให้ข้อมูลก็จะหายไป ผู้ให้ข้อมูลจึงทำพิธีบน หลังจากนั้นวิญญาณปู่ย่าก็แจ้งทรงคนเดิมอีกบอกว่าผู้ให้ข้อมูลจะหายไป โดยตนจะรักษาให้ หลังจากนั้นผู้ให้ข้อมูลก็หายไป จึงจัดพิธีพืชมงคลขึ้นเพื่ออุทิศถวายเป็นการให้ออกาสวิญญาณบรรพบุรุษได้ร่วมสนุกสนานบันเทิงและผู้ให้ข้อมูลก็สบายใจด้วย

1

เกี่ยวกับพิธีกรรมนี้ วินัย บำรุงราช ซึ่งได้ศึกษามาก่อนกล่าวว่า เหตุผลของการพืชมงคลพืชมงคลนั้น เพราะทำกันมาหลายชั่วอายุคนและชาวบ้านก็ถือว่า เมื่อมีการพืชมงคลแล้วก็จะสบายใจ เกิดกำลังใจในการทำงาน หากไม่มีการพืชมงคลถือว่าเป็นความผิดทางใจอย่างมหันต์และว่าผลสะท้อนจากการฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามวิธีรอยเดิม จะทำให้บุคคลและคนในครอบครัวกระวนกระวายใจในการดำรงชีวิต ทำมาหากินผิดเคื่องและเจ็บไข้ได้ป่วยอยู่เป็นนิจ

2. พิธีกรรมช่วยให้ชาวบ้านได้ผ่อนคลายความวิตกกังวลและดำรงชีวิตอย่างมีความหวัง ความกังวลของมนุษย์ ต่อฤดูกาลผลิตใหม่มีอยู่ตลอดเวลาโดยเฉพาะเรื่องน้ำว่าจะมีบริบูรณ์หรือไม่ การประกอบพิธีกรรมส่วนใหญ่จึงมักปรากฏในช่วงก่อนฤดูกาลเพาะปลูก การไหว้ผีฝ่าย ผีเจ้าบ้าน การแห่นางแมวขอฝน การฟังธรรมปลาช่อน ฯลฯ จึงช่วยให้ชาวบ้านคลายความวิตกกังวลหรือลดความตึงเครียดได้ระดับหนึ่งเพราะอย่างน้อยก็มีความหวังว่าจะได้รับผลตอบแทนในไม่ช้า พิธีกรรมจะทำหน้าที่ให้กำลังใจให้ความหวังในสิ่งที่ยังไม่เกิดขึ้นและคาดกำหนดหรือควบคุมไม่ได้

นอกจากนี้พิธีกรรมที่ให้ออกาสชาวบ้านได้ทำบุญให้ทาน โดยผ่านพิธีกรรมทางพุทธศาสนา ยังช่วยให้ชาวบ้านมีความมั่นใจว่าตนจะได้มีชีวิตอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ในโลกหน้าอีกด้วย เพราะการทำบุญคือการเตรียมปัจจัยไว้ให้ตนเองล่วงหน้าในระบบความเชื่อของชาวบ้าน

แม้การเพราะปลูกจะเสร็จสิ้นลงด้วยน้ำมือที่ปักน้ำแรง ของตนเอง แต่ก็ดูเหมือนว่าระดับเทคนิควิธีในการเพราะปลูกที่คนใช้และสภาพดินฟ้าอากาศยังไม่อาจให้ความมั่นใจแก่ชาวนาได้ ดังนั้นพวกเขาจึงต้องประกอบพิธีกรรมเพื่อตอกย้ำสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเชื่อถืออีกครั้ง โดยเฉพาะวิญญาณในสายตระกูลโดยการสื่อสารผ่านพิธีทานก๋วยสลาก

1

วินัย บำรุงราช "พืชมงคลพืชมงคล" ในวารสารศิลปวัฒนธรรม! เดือนสิงหาคม 2527 น. 94-102

ยี่เป็งเป็นต้น จนกระทั่งเมื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตแล้วไม่ว่าจะได้มากหรือได้น้อยพวกเขาจะทำพิธีเพื่อเป็นการขอบคุณและเฉลิมฉลองความสำเร็จจากการผลิตในปีนั้นๆ นอกจากนี้พิธีกรรมยังช่วยให้พลังใจผ่อนคลายความเครียดในด้านความสนุกสนานบันเทิงด้วย แม้ว่าจะไม่ปรากฏในทุกในพิธีกรรมในปัจจุบันก็ตาม แต่เป็นที่เห็นได้ว่าแทบจะทุกพิธีกรรมมีการกินเลี้ยงสังสรรค์ร่วมกัน และบางพิธีกรรมก็มีการร้องรำทำเพลงหรือมีมหรสพประกอบด้วย หน้าที่เช่นนี้ย่อมทำให้ชาวนาได้มีโอกาสผ่อนคลายความตึงเครียดเหน็ดเหนื่อยจากหน้าที่การงานในชีวิตประจำวัน จึงกล่าวได้ว่า พิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตรและความอุดมสมบูรณ์ได้ทำหน้าที่บรรเทาความหวังพลังใจและช่วยผ่อนคลายความเครียดกังวลแก่ชาวนาได้ตลอดปีแห่งการรอคอยผลจากการผลิตของตน โดยชาวนามักจะพูดว่า "ได้เฝ้ายามฮึดตามฮอยแล้วก็แล้วใจ สบายใจละ" (ได้ปฏิบัติตามจารีตประเพณีแล้วก็กว้างใจ สบายใจแล้ว)

**ความสัมพันธ์ในแง่การรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม
: ความเปลี่ยนแปลงและความต่อเนื่อง**

หมู่บ้านทุ่งแดงมีได้ดำรงอยู่อย่างอิสระจากสังคมใหญ่เช่นเดียวกับหมู่บ้านอื่น ๆ ในภาคเหนือ เมื่อโครงสร้างสังคมส่วนใหญ่มีการเปลี่ยนแปลงก็ย่อมส่งผลกระทบต่อหมู่บ้านด้วย ดังได้กล่าวถึงในบทที่ 2 แล้ว จะเห็นว่าหมู่บ้านทุ่งแดงเป็นหมู่บ้านที่ได้รับอิทธิพลของการเปลี่ยนแปลงทั้งทางเศรษฐกิจการเมืองและสังคมจากภายนอก หมู่บ้านทุ่งแดงจึงเป็นหมู่บ้านที่ประชากรมีอาชีพที่หลากหลาย นอกเหนือไปจากอาชีพทำการเกษตร ซึ่งยังเป็นอาชีพหลักของคนส่วนใหญ่ เพราะความต้องการเงินตราสำหรับซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคสมัยใหม่ ขณะเดียวกันก็เป็นหมู่บ้านที่ได้รับข่าวสารข้อมูลต่างๆ จากภายนอกโดยสื่อมวลชนสมัยใหม่ ซึ่งมีจำนวนมากภายในหมู่บ้าน ประกอบกับระดับการศึกษาจากระบบการศึกษาสมัยใหม่ของผู้คนในหมู่บ้านก็สูงขึ้น กระจายได้มากขึ้น โดยเฉพาะเยาวชนในหมู่บ้าน ความเปลี่ยนแปลงอันเป็นกระแสวัฒนธรรมจากภายนอกดังกล่าวย่อมส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตในหมู่บ้านอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แม้แต่ในส่วนที่ผูกพันอยู่กับวิถีชีวิตอย่างแนบแน่นอันได้แก่ ระบบความเชื่อดังจะได้กล่าวถึงต่อไป

ลักษณะความเปลี่ยนแปลง

จากการศึกษาพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตรและความอุดมสมบูรณ์ที่ดำรงอยู่ในหมู่บ้านทุ่งแดงจำนวน 15 พิธีกรรม ผู้วิจัยพบว่าความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมืองและสังคม ซึ่งได้รับอิทธิพลจากสังคมใหญ่ ได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในองค์ประกอบของพิธีกรรมหรือระบบความเชื่ออย่างค่อยเป็นค่อยไป พอสรุปได้ดังนี้

1. การลดหย่อนวิธีปฏิบัติ

ในพิธีพืชมณีเม็ง แต่เดิมนั้น มีการจำกัดผู้เข้าร่วมพิธีให้มีแต่เฉพาะบุคคลที่เกี่ยวข้องเป็นเครือญาติเท่านั้น แต่ในปัจจุบันกลับเปิดโอกาสให้บุคคลภายนอกสายสกุลเข้าร่วม "พืชมณี" ด้วยได้ โดยมากก็มักเป็นคนหนุ่มสาว ซึ่งอยู่ในวัยศึกษาคณะองรักสนุก นอกจากนี้ยังมีการดื่มสุรามินเมาในระหว่างพืชมณีได้ด้วย

ในพิธีไหว้ผีฝ่าย แต่สมัยเดิมใช้วิธีจุดลากวัวควายเข้าไปมาสังเวชนิพนธ์กรรม และใช้เลือดเนื้อของมันประกอบเป็นอาหารเช่นสังเวชนิพนธ์กรรม แต่ในปัจจุบันกลับ "ลด" ปริมาณเนื้อสัตว์ลงเหลือเพียงการใช้หมู 1 ตัว เป็นหมูที่ถูกฆ่าชำแหละอวัยวะส่วนต่างๆ เรียบร้อยแล้วและมีจำหน่ายในตลาดสด ลักษณะของ "หมู 1 ตัว" ดังกล่าวนี้นักบ้านใช้เพียงอวัยวะส่วนสำคัญๆ ที่แสดงลักษณะ "ตัวหมู" ได้เท่านั้น ได้แก่ส่วนที่เป็นหัวหมูเลือด เนื้อ หนัง เครื่องใน ขาท่อนล่างต่อกับเท้า 4 ข้าง และ หาง แล้วนำมาประกอบอาหารในบริเวณพิธีคล้ายแบบเดิม เวลาเช่นสังเวชนิพนธ์ จะนำส่วนหัวซึ่งต้มจนสุกเปื่อยดีแล้วไปถวายทั้งหัวไม่มีการชำแหละแต่อย่างใด นอกจากนั้นก็เป็นการประกอบสำเร็จแล้วจากอวัยวะส่วนต่างๆ ของหมู วิธีการเช่นนี้นักมานุษยวิทยาบางคนกล่าวว่า เป็นการเอาชนะทางปัญญา คือ "ลวง" หรือ "ต้ม" สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งเป็นการ "ต่อรอง" วิธีหนึ่ง¹

ในพิธีไหว้ผีปู่ย่า แต่เดิมสมาชิกในกลุ่มมาตุพงศ์จะร่วมกันทำพิธีเช่นไหว้ประจำปี โดยการมาร่วมในพิธีสำหรับผู้ที่อยู่ใกล้ และส่งเงินมาร่วมสำหรับผู้ที่อยู่ไกลและมาร่วมไม่ได้ และมีขั้นตอนหนึ่ง ซึ่งเคยปฏิบัติแต่ปัจจุบันได้ตัดออกไป นั่นคือ หลังจากที่หญิงคนทำหน้าที่เป็นตั้งเข้าหรือคนขึ้นคนว่าได้กล่าวเชิญวิญญาณให้มารับประทานอาหารและบอกกล่าวเรื่องราวต่างๆ แล้ว เธอก็จะยกชูด้วยใส่ข้าวสารขึ้นเหนือหัวและขอวิญญาณช่วยแสดงว่ารับของเช่นไหว้เสร็จแล้วหรือไม่ เครื่องแสดงก็คือ เธอหยิบข้าวออกจากถ้วยถ้าหยิบออกมาเป็นจำนวนคู่แสดงว่าวิญญาณได้รับเสร็จเรียบร้อยแล้ว ถ้าเป็นจำนวนคี่ก็แสดงว่ายังไม่เสร็จในกรณีหลัง เธอจะรออีกสองสามนาทีและหยิบใหม่อีกครั้งหนึ่ง จนกว่าจะได้คำตอบยืนยัน² แต่จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่าขั้นตอนนี้ไม่ได้ถือปฏิบัติอีก (กลุ่มมาตุพงศ์ที่ผู้วิจัยสังเกตการณ์เป็นกลุ่มเดียวกับที่ชูลามิธ ฮายส์ พอดเตอร์สังเกตการณ์)

เช่นเดียวกับในพิธีไหว้ผีเจ้าบ้าน การเสี่ยงทายด้วยเมล็ดข้าว (เปลือก) เพื่อให้ทราบคำตอบในลักษณะคล้ายครั้งกันก็ไม่มีอีก คือเดิมใช้วิธีเสี่ยงทายโดยการหยิบข้าวเปลือกให้ได้ 12 คู่ จึงจะหมายความว่าผีเจ้าบ้านมารับประทาน"เรียบร้อยแล้ว แต่ในปัจจุบันใช้วิธีสังเกตจากเทียนว่า"ถ้าเทียนมอดดับทุกดวงแล้ว จึงจะหมายถึงผีได้รับประทานอิ่มแล้ว

1 ฉลาดชาย รมิตานนท์ ลด. น.

2 สังเกตการณ์โดย ชูลามิธ ฮายส์ พอดเตอร์ อังใน แจ็ค เอ็ม พอดเตอร์ โครงสร้างสังคมชาวานาไทย น. 211

ในพิธีแหกนา เดิมมีการทำ "ก้างข้าวแอก" ด้วยลำไม้ไผ่ขนาดใหญ่ สูง และแข็งแรง บัดไว้กลางนา หรือบางแห่งก็ทำก้างข้าวแอกขนาดเตี้ยลงมาอีกไว้ที่ 4 มุมนา ทั้งหมด มีการเสกคาถา "แข็งตายอยาก" และสักลงบนหลังกระดองปูแล้วปล่อยพิธีกรรมลครวิธีปฏิบัติลงเหลือเพียงการ "วางควัก" หรือกระทงเพียง 1 กระทงเล็กๆ วางไว้มุมนาแปลงแรกที่จะลงมือปลูกข้าว มีเพียงบางครอบครัวที่ยังคงเลี้ยงด้วยเหล้าไหใก้คู่อยู่บ้าง

ในพิธีเป็เบ็ง จากที่เคยมีการปล่อยแพต้นกล้วยสะเดาะเคราะห์เคราะห์และส่งปัจจัยยังชีพต่างๆ ไปให้บรรพบุรุษเมื่อก็กลายเป็นการใช้กระทงที่ตกแต่งอย่างที่ได้รับอิทธิพลจากภาคกลาง ขณะเดียวกันความเชื่อก็เปลี่ยนไปด้วย การตกแต่งซุ้มประตูทางเข้าบ้านด้วยพืชที่เป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ เช่น ต้นกล้วย อ้อย ใบมะพร้าว กิ่งเหลือแต่ต้นกล้วยกับใบมะพร้าว ต้นอ้อยกลายเป็นสิ่งหายาก แต่กลับมีการดาษยันทำเป็น "สายรุ้ง" ตกแต่งเพิ่มเติมสีสันเข้าไป โดยเฉพาะชาวบ้านมักจะใช้สีธรรมชาติไทย หรือบางบ้านก็ใช้ธงชาติประดับเลยก็มี

นอกจากนี้ ในพิธีทานก๋วยสลาก ซึ่งเดิมถือเป็นทำบุญครั้งใหญ่ในรอบปี ชาวบ้านจะต้องมีการ "บอกบุญ" เชิญชวนให้วงศ์ญาติเพื่อนสนิทมิตรสหายได้มา "ร่วมกินร่วมทาน" กัน หรือในความหมายว่าได้ร่วมอิมหน้าสำราญและได้บุญได้กุศลร่วมกัน ไม่ว่าใครจะอยู่ใกล้หรืออยู่ไกลเพียงใดหากได้ทราบข่าวก็จะต้องมาร่วมพิธีหรืออย่างน้อยก็ส่งเงินมาร่วมทำบุญ โดยเฉพาะในวัน "ตา" หรือวันเตรียมก่อนทำบุญ 1 วัน จะเป็นวัน "กินเลี้ยง" เพราะเป็นวันที่ญาติๆ นำข้าวของเงินทองมา "หอม" หรือบริจาคร่วม เจ้าของบ้านจะต้องให้การ "ต้อนรับจับคู่ เลี้ยงดูอุปถัมภ์" กันอย่างเต็มที่เป็นการให้เกิดคติและขอบุณแก่ผู้มาร่วมให้การ แต่ปรากฏว่าจากการสัมภาษณ์ชาวบ้านพบว่าชาวบ้านหลายครัวเรือนจะไม่ยอมแจ้งข่าวเชิญชวนไปยังเพื่อนบ้านต่างหมู่บ้าน นอกจากญาติสนิท โดยให้ความเห็นว่า "ปูดิน" หรือขาดทุนเนื่องจากคนที่มาร่วมทำบุญและบริจาคเงินน้อยกว่าที่เจ้าของบ้านจะต้องจัดสุรารอาหารมาเลี้ยงดูเพราะแขกมักจะเรียกห้องให้ซื้อเหล้า-บุหรี่ปริจาคแพงบมาเลี้ยงตนด้วย และปัจจุบัน การจัดพิธีทานก๋วยสลากไม่เพียงแต่มีวัตถุประสงค์เพื่อให้โอกาสชาวบ้านได้ทำบุญบูชาพระรัตนตรัย เตรียมปัจจัยไว้ให้พระสงฆ์ได้มีไว้ใช้ไว้ฉันในระหว่างออกพรรษา และอุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษและญาติมิตรผู้ล่วงลับเท่านั้น แต่หากเพื่อระดมเงินทุนไว้เป็นค่าก่อสร้างกุฏิ "โบสถ์" วิหารของวัดด้วย ดังเช่น ในหมู่บ้านภู่แดงนี้มีการรื้อวิหารหลังเก่าและสร้างใหม่ พิธีทานก๋วยสลากจึงเป็นวิธีการระดมทุนวิธีหนึ่ง เพื่อสนับสนุนการก่อสร้างดังกล่าว

พิธีกรรมบางชนิดได้ปรับเปลี่ยนจากการมีหน้าที่โดยตรงเพียงประการเดียว มามีหน้าที่แอบแฝงด้วย ดังเช่นพิธีไหว้ผีผายในปัจจุบันจะทำหน้าที่เป็นสื่อทางการเมืองด้วย ดังได้กล่าวมาในบทก่อนแล้วว่า ในพิธีไหว้ผีผายประจำปี จะมีนักการเมืองระดับประเทศเข้าไปมีส่วนร่วมในพิธีด้วย ทั้งนี้เพื่อหาเสียงสนับสนุนผู้สมัครรับเลือกตั้งของพรรคตน

เนื่องจากเห็นว่ากลุ่มบุคคลผู้มาประกอบพิธีและโดยเฉพาะผู้นำกลุ่มและผู้อำนวยพิธีล้วนเป็นตัวแทนชาวบ้านที่ได้รับความไว้วางใจและมีอำนาจในการจัดสรรแบ่งปันการใช้น้ำ ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นบทบาทสำคัญและได้รับการยอมรับจากชาวบ้านสูงยิ่งกว่าตำแหน่งกำนันผู้ใหญ่บ้าน จากการสัมภาษณ์ผู้นำเหล่านี้ได้รับการยืนยันว่าพรรคการเมืองที่มาหาเสียงดังกล่าวได้ให้การสนับสนุนช่วยเหลือโครงการเมืองฝายนี้ด้วย ดังเช่นในปี 2530 ที่ฝายแห่งนี้ชำรุดเนื่องจากเกิดน้ำท่วมครั้งใหญ่ในจังหวัดเชียงใหม่ ผู้แทนราษฎรจากพรรคที่เข้ามาหาเสียงนี้ได้จัดการติดต่อของงบประมาณจากรัฐบาลเป็นค่าซ่อมแซมฝายเป็นเงินสามแสนบาทแต่มอบให้กรมชลประทานเป็นผู้ดำเนินการซ่อมแซม

2. การเสื่อมสลายและการเกิดขึ้นใหม่

ก่อนนี้ชาวนาในหมู่บ้านกุ่มแดง มีการประกอบพิธีมัดมือควายหรือคู่ขวัญควาย ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อขอขมาและปลอบขวัญควาย เนื่องมาจากการที่เจ้าของได้ใช้งานหนัก ทั้งคำทอทุบตีในระหว่างไถนา จึงเกรงว่าควายจะไถรจนคันพยายาทถึงกับสาปแช่งเจ้าของมิให้อยู่เป็นเป็นสุข ข้าวกล้าในนาอาจจะไม่ได้ผลเท่าที่ควร ในพิธีกรรมที่ประกอบขึ้นจึงมีการมอบหญ้า ข้าวสุก ไก่ต้ม กล้วยอ้อย น้ำและดอกไม้รูปเทียนให้ควายพร้อมทั้งกล่าวคำ เรียกขวัญควาย ซึ่งเคยทำทั้งแบบที่มีลักษณะเป็นร้อยกรองแบบลานนา และโวหารส่วนตัวธรรมดาสั้นๆ สื่อความหมายหลักในลักษณะเดียวกัน ในปัจจุบันเมื่อเลิกใช้ควายไถนาเปลี่ยนมาใช้รถไถแทน และได้มาด้วยการลงหุ้นกันซื้อไถในระหว่างเครือญาติ มีการผลิตเปลี่ยนช่วยเหลือกันไถนาด้วยรถไถคันเดียวกัน ครั้นเมื่อเสร็จภาระกิจการปลูกข้าวเรียบร้อยแล้ว จึงได้มีการจัดพิธีมัดมือรถไถขึ้น ลักษณะของพิธีกรรมคล้ายคลึงกับมัดมือควายต่างกันที่การใช้ด้ายสายสิญจน์มัดมือนั้นถ้าเป็นควายก็จะผูกที่ปลายเขา 2 ข้าง แต่สำหรับรถไถใช้ผูกที่พวงมาลัยรถ ข้าวของเครื่องเช่นก็จะนำไปวางไว้ที่ด้านหน้ารถบนส่วนที่เป็นเครื่องจักร จากการสัมภาษณ์ทราบว่า ผู้ประกอบพิธีร่วมกันจัดพิธีกรรมนี้ขึ้นเพื่อเป็นการขอขมาและให้อภัยซึ่งกันและกันในหมู่วงศ์ญาติที่ทำงานร่วมกัน จะได้รับความรักปรองดองและร่วมมือร่วมแรงกันในปีการผลิตต่อไป ถ้อยคำที่กล่าวในพิธีก็มีเนื้อหาสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ดังกล่าว

พิธีกรรมที่เสื่อมสลายไม่มีการปฏิบัติอีกเลยและไม่มีการเกิดขึ้นในลักษณะสืบเนื่องทดแทนดังกรณีข้างต้นอีก คือ พิธีกรรมในรูปของการละเล่น 3 พิธีกรรม ได้แก่ ฝีนางตั้ง ฝิชะกัวก และฝิถ้องแก้ง พิธีกรรมดังกล่าวมีเนื้อหาเกี่ยวกับเครื่องทำการผลิตในวิธีการผลิตแบบเดิมทั้งสิ้น กล่าวคือ กระตั้งใช้สำหรับฝัดข้าวในกระบวนการสีข้าวแบบพื้นบ้าน ซึ่งปัจจุบันบทบาทเช่นนี้ลดลงเพราะอาศัยใช้บริการจากโรงสีข้าวภายในหมู่บ้าน บะกัวก คืออุปกรณ์ปั่นด้ายชนิดหนึ่ง ปัจจุบันหมดหน้าที่ลงแล้วเช่นกัน ส่วน

ก้องแก๊ง เป็นส่วนประกอบสำคัญของย่อ และเนื่องจากปัจจุบันไม่มีแหล่งน้ำให้ชาวบ้านได้ ใช้น้ำเพื่อจับปลาอีกต่อไป พิธีกรรมเพื่อการบวงสรวงผีประจำก้องแก๊งก็หมดหน้าที่ตาม ไปด้วย

3. การหย่อนคลายความเชื่อถือ

ในหมู่บ้านภูแดง ปัจจุบันผู้ประกอบอาชีพทำไร่ทำนาลดลงหันไปประกอบ อาชีพนอกชีวิตการเกษตรกันมากขึ้น การประกอบพิธีกรรมจึงลดลงตามไปด้วย โดยเฉพาะในคนวัยหนุ่มสาว แต่ยังคงมีส่วนร่วมในบางพิธีกรรมทำที่โอกาสอำนวย โดยเฉพาะเวลาที่เข้าร่วมพิธีกรรมจะต้องไม่เป็นอุปสรรคต่อการทำงานประจำของตน และส่วน ใหญ่จะเป็นพิธีกรรมเกี่ยวกับพุทธศาสนา

นอกจากนี้ เมื่อศึกษาทางด้านความเชื่อศรัทธาและวัตถุประสงค์ของการ ประกอบพิธีกรรม โดยมากคนวัยหนุ่มสาวจะไม่ทราบและไม่สนใจวัตถุประสงค์สูงสุดของ การประกอบพิธีกรรม แต่ที่ทำเนื่องจากทำตามแบบที่ผู้ใหญ่ทำๆ กันมาเป็นประเพณี ถ้าไม่ ทำก็จะถูกครหาตัดสิน หรืออย่างกรณีเพื่อนผีเม็งก็ไปร่วมเพราะความอยากรู้อยากเห็นและ ความสนุกสนาน เป็นต้น

สาเหตุของความเปลี่ยนแปลง

การลดหย่อนวิธีปฏิบัติตามขั้นตอนของพิธีกรรมแบบเดิมและการเปลี่ยนแปลง ในลักษณะอื่นๆ ดังกล่าวข้างต้น มีสาเหตุสรุปได้ดังนี้

1. ความต้องการให้ขนาดของงาน "ใหญ่โต" ขึ้น เพื่อจะได้เพิ่มความสนุก ครึกครื้นมากยิ่งขึ้น ดังกรณีเพื่อนผีเม็ง ซึ่งมีจุดประสงค์เพื่อให้มีวิญญาณบรรพบุรุษได้มา ฉลองรื่นริง นับว่าเป็นการปรับเปลี่ยน เพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์โดยตรงของการ ประกอบพิธีกรรม

2. ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวถึง ความจำเป็นทางเศรษฐกิจ พวกเขาต้องการ ประหยัดค่าใช้จ่ายเช่น พิธีทานกล้วยสลากแต่บอกกล่าวคนมาน้อยเพื่อจะได้ประหยัดค่า ต้อนรับเลี้ยงดูแขกผู้มาร่วมงาน ซึ่งทำให้วัตถุประสงค์เดิมกระทบกระเทือนอยู่บ้างในแง่ที่ แบบเดิมนั้นต้องการให้คนมาร่วมให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ เพราะเป็นการตอกย้ำและ กระชับความสัมพันธ์ฉันท์ญาติมิตร และเมื่อมี "แขก" ผู้มาร่วมขาดความสำนึกในเรื่อง การมาร่วมบริจาคทำบุญ เจ้าของงานจึงจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนเพื่อลดความลำบาก สิ้นเปลืองของตน การเปลี่ยนแปลงการสังเวชชีวิตสัตว์เป็นๆ ในพิธีไหว้ผีฝ่ายผีเน่ดงมา จากความต้องการประหยัด เพราะราคาวัวควายแพงขึ้นต้องเสียค่าใช้จ่ายสูงจะทำให้ ชาวนาเดือดร้อน

3. ความขาดแคลนวัสดุและต้องการลดความยุ่งยาก เช่นการเปลี่ยนแปลง โดยการลดข้อลักษณะวัตถุประสงค์ในพิธีกรรม เช่นพิธีแอกนาที่ชาวบ้านเลิกทำ "ก้าง-ข้าวแอก" เพราะมีไฟหยาบและราคาแพงในปัจจุบัน หรือในพิธียี่เป็งที่ชาวบ้านลดการใช้ต้นอ้อยแต่งซุ้มประตูบ้าน ก็เพราะต้นอ้อยหายากในหมู่บ้าน ในขณะที่กระดาษสีเป็นสิ่งหาได้ง่ายและสะดวกกว่า

การใช้ต้นกล้วยทำแพส่งปัจจัยไปให้ผีเม็งในพิธียี่เป็ง ก็กลายเป็นความยุ่งยากและสิ้นเปลืองด้วย เพราะหมู่บ้านอยู่ไกลจากแม่น้ำเพียง 1 กิโลเมตร (และความเชื่อถือก็หย่อนคลายลงด้วย) และต้นกล้วยก็เป็นพืชเศรษฐกิจที่หารายได้จากการตัดใบตองไปจำหน่ายให้ชาวบ้านด้วย การตัดต้นกล้วยจำนวนมากจึงเท่ากับเป็นการลดรายได้ด้วย

4. การเปลี่ยนแปลงของระบบการเมือง ก็เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ลักษณะการประกอบพิธีกรรมเปลี่ยนแปลง เช่น การที่นักการเมืองเข้าไปหาเสียงจากพิธีกรรมไหว้ผีผาย

5. วิธีการผลิตเปลี่ยนแปลง ชวนนาเปลี่ยนวิธีการไถนาจากการใช้แรงงานสัตว์มาเป็นการใช้รถไถขนาดเล็กแทน แต่กรณีที่มีการใช้ปุ๋ยและยาปราบศัตรูพืชแล้วก็ยังมี การทำพิธี "วางควัก" แอกนาอยู่นอกจากนี้ชาวบ้านได้หันไปประกอบอาชีพนอกการเกษตรมากขึ้น

6. ระดับการศึกษาและความคิดวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ มีผลต่อการรับรู้และความเชื่อของเยาวชนในหมู่บ้าน จึงมีแนวโน้มที่จะเข้าร่วมประกอบพิธีน้อยลง และเพราะความไม่เข้าใจพิธีกรรมอย่างถ่องแท้และถูกต้อง

ความต่อเนื่องของพิธีกรรมที่ผ่านกระบวนการเปลี่ยนแปลงมาหลายลักษณะ ดังกล่าวข้างต้น เป็นเครื่องบ่งชี้ถึงความพยายามในการปรับตัวทางวัฒนธรรมให้สอดคล้องกับชีวิตสมัยใหม่ แต่อย่างไรก็ตามลักษณะที่ต่อเนื่องก็ยังปรากฏอยู่มากกว่าส่วนที่มีการเปลี่ยนแปลงไป แม้ว่าจะมีบางพิธีกรรมที่หมดหน้าที่ลงอย่างสิ้นเชิงทั้งนี้เพราะไม่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตในปัจจุบันอีกต่อไป ถ้าเปรียบเทียบกับการเล่นเด็กก็จะเห็นว่า การเปลี่ยนแปลงของพิธีกรรมมีอัตราเร่งน้อยกว่ามาก เพราะพิธีกรรมมีการสืบทอดอย่างค่อยเป็นค่อยไป และกล่าวได้ว่าที่พิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตรและความอุดมสมบูรณ์ยังคงดำรงอยู่ได้ค่อนข้างเหนียวแน่นก็เพราะยังทำหน้าที่ตอบสนองความต้องการทั้งชีวิตทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนได้มากอยู่นั่นเอง